

The Promotion of Public Participation and Learning Process on Solid Waste Management: A Case Study of Prik Municipality, Tambon Prik, Amphoe Sadao, Changwat Songkhla.

Pangamol Pisitattagul¹ and Saowalak Roongtawanreongsri²

¹ M.Sc. (Environmental Management)

² Ph.D. (Environmental Management), Lecturer

Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University

E-mail : rsaowala@ratree.psu.ac.th

Abstract

This participatory action research aimed to develop participation and learning process of Prik-tok community, Amphoe Sadao, Changwat Songkhla on managing their solid wastes. The results of the study showed that using a participatory action research could promote people participation in solid waste management. It resulted in solid waste management programs fitting to the community's context. This led to the on-going practical programs, which run by the community and supported by local municipality.

Factors hindering the participation included political leadership, political conflicts, social conditions and limitations of the municipality supports such as budget, personnels and time. Factors aiding included the reception of information concerning the project, learning input from active participatory action research method, supports and cooperation from the external factors and continuous and effective coordination.

Keywords : environmental education, learning process, Prik Municipality, public participation, solid waste management

Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities 10(2) May. - Aug. 2004 : 159-173

รับต้นฉบับ 10 กรกฎาคม 2546 ปรับปรุง-แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ 13 พฤศจิกายน 2546

รับลงตีพิมพ์ 5 มีนาคม 2547

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ในการจัดการมูลฝอยชุมชน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ปานกมล พิธิฐอรธกุล¹ และ เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี²

¹ วท.ม. (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

² Ph.D. (Environmental Management), อาจารย์
คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
E-mail : rsaowala@ratree.psu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยในชุมชนปริกตก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า การใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอย สามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้ ผลเบื้องต้นก่อให้เกิดโครงการแก้ไขปัญหามูลฝอยตามบริบทและศักยภาพของชุมชน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอย ได้แก่ การขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง สถานการณ์ความขัดแย้งด้านการเมืองในชุมชน สภาพสังคมและข้อจำกัดของเทศบาลตำบลปริก งบประมาณและเวลา สำหรับปัจจัยที่สนับสนุน ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสาร การดำเนินการเชิงรุกโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การได้รับการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอก และการประสานงานที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้, การจัดการมูลฝอย, การมีส่วนร่วม, เทศบาลตำบลปริก, สิ่งแวดล้อมศึกษา

บทนำ

ปัจจุบันปัญหาการจัดการมูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ในขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีข้อจำกัดในด้านประสิทธิภาพของการจัดการมูลฝอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีการขยายตัวของชุมชนเมืองและประชากรอย่างรวดเร็ว การแก้ปัญหามูลฝอยนอกจากการวางแผนการจัดการที่มีประสิทธิภาพแล้ว แนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาคือการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอยโดยอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในฐานะเป็นผู้ผลิตมูลฝอย ซึ่งนอกจากจะช่วยลดปริมาณมูลฝอยที่ต้องกำจัดแล้วยังช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายใน

การกำจัดมูลฝอย ลดความต้องการใช้พื้นที่ของสถานที่กำจัดลง นอกจากนี้ยังช่วยประหยัดทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน เพราะฉะนั้นความสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหามูลฝอยชุมชนจึงอยู่ที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปริมาณมูลฝอย ได้แก่ การลดการก่อมลพิษ (reduce) การนำผลิตภัณฑ์มาใช้ซ้ำ (reuse) การนำกลับมาใช้ใหม่ (recycling) การปฏิเสธการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ยากต่อการกำจัด (reject) และการสนองตอบของประชาชนที่จะมีส่วนร่วมในการคัดแยกมูลฝอย (response) การนำกลับมาใช้ใหม่ (recycling) การปฏิเสธ

การใช้ผลิตภัณฑ์ที่ยากต่อการกำจัด (reject) และการสนองตอบของประชาชนที่จะมีส่วนร่วมในการคัดแยกมูลฝอย (response)

จากแนวทางการลดปริมาณมูลฝอยข้างต้น การตอบรับเป็นตัวสะท้อนการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งหากประชาชนไม่มีการตอบรับย่อมทำให้โครงการหนึ่งโครงการใดไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืน นอกจากนี้จุดแข็งประการหนึ่งของการมีส่วนร่วม ยังช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้และการยอมรับในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งการมีส่วนร่วมไม่เพียงแต่จะช่วยแก้ไขปัญหาก็ยังสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างพลังกลุ่มและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ก่อให้เกิดการทำงานในรูปของกลุ่มหรือองค์กรชุมชน อันเป็นกลไกที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดูแลควบคุมการพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ชุมชนต้องการอย่างต่อเนื่อง

เทศบาลตำบลปรึก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นเทศบาลหนึ่งที่เริ่มประสบปัญหาด้านการจัดการมูลฝอย โดยกิจกรรมในชุมชนก่อให้เกิดปริมาณมูลฝอยประมาณ 5 ตันต่อวัน มีการจัดการมูลฝอยโดยเทศบาลในการเก็บขนและกำจัดโดยวิธีการเทกองกลางแจ้ง และมีการเผาบ้างเป็นครั้งคราวในบริเวณที่ทิ้งของเทศบาล ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ถูกสุขลักษณะและอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำใต้ดิน น้ำผิวดิน และอากาศ แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาลได้ เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการดำเนินงาน จึงมีโครงการที่จะปิดที่ทิ้งขยะของทางเทศบาลเนื่องจากเล็งเห็นปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยที่จะเกิดในอนาคต โดยการนำมูลฝอยไปทิ้งยังที่ทิ้งมูลฝอยของเทศบาลตำบลสะเดา จังหวัดสงขลา ซึ่งจะทำให้เทศบาลตำบลปรึกมีค่าใช้จ่ายในการจัดการมูลฝอยสูงขึ้น (เทศบาลตำบลปรึก, ม.ป.ป.) จากปัญหาดังกล่าว เทศบาลตำบลปรึกจึงมีแนวคิดที่จะลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอยลง เพื่อลดภาระในการเก็บขน และลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดมูลฝอย ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปรึก โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้าศึกษาหาสาเหตุปัญหาของชุมชน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์วางแผน ดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้เบาบางลงซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานร่วมกันของชุมชนและนักวิจัย จึงเป็นเทคนิคที่เหมาะสมในปัจจุบันที่ต้องการการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ซึ่งนอกจากจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยชุมชนแล้วยังช่วยให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา มูลฝอยของชุมชนด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วยความสมัครใจในการสนองตอบต่อการแก้ไขปัญหา ผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ปัญหา เมื่อได้แนวทางแล้วก็ลงมือปฏิบัติ แล้วกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อสรุปบทเรียน และหาหนทางต่อไปอีก กระบวนการที่เกิดขึ้นๆ นี้ ช่วยขับเคลื่อนให้เกิดพลังของการเรียนรู้เท่ากับเป็นการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม และผลพวงจากการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ดังกล่าวยังช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งคนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ นำไปสู่การรวมกลุ่มขององค์กรชาวบ้านและความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

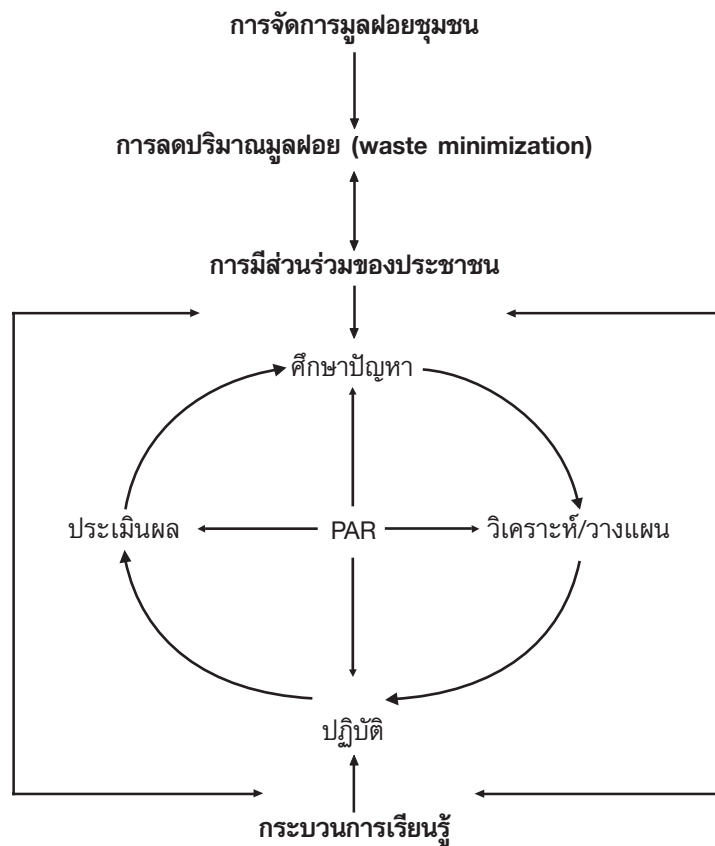
1. เพื่อศึกษาและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และผลเบื้องต้นของการดำเนินการดังกล่าว
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไข ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

กรอบแนวคิดการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีกรอบแนวคิดที่ประยุกต์มา

จากแนวคิดทฤษฎีด้านการมีส่วนร่วม (สมเดช ลิทธิพงศ์-พิทยา, 2544 ; จรรย์ญา วงษ์พรหม, 2536 ; สุพรรณดี ไชยอำพร และสนธิ สัมครการ, 2542 ; นเรศ สงเคราะห์สุข, 2541 ; ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543) ความรู้กับทฤษฎีด้านกระบวนการเรียนรู้ (ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ และคณะ, 2543 ; ประเวศ วะสี, 2542 ; ทิศนา แชมมณี และคณะ, 2544) และสภาพปัญหาในการจัดการมูลฝอยในท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติ

การแบบมีส่วนร่วมโดยการให้สมาชิกในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และผู้วิจัยได้เข้ามาร่วมศึกษาสภาพปัญหามูลฝอยในชุมชนของตนวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา และร่วมประเมินผลเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการปัญหามูลฝอยในชุมชนโดยมุ่งเน้นแนวคิดด้านการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมูลฝอย เนื่องจากกระบวนการวิจัยที่เกิดจากการร่วมคิด

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
ที่มา : ดัดแปลงจากปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543)

ร่วมทำแบบมีส่วนร่วมนอกจากจะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาด้านมูลฝอยที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของชุมชนแล้ว ยังสามารถก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการยกระดับด้านสติปัญญา ทักษะคิด และจิตสำนึกของชุมชน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะก่อให้เกิดการปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต ดังภาพประกอบ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยเริ่มจากการศึกษาหาปัญหา และหาทางเลือกในการพัฒนา ตลอดจนดำเนินการตามแผนและขั้นตอนที่กำหนดไว้ร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องตลอดกระบวนการศึกษาและพัฒนา ซึ่งผลวัดของกระบวนการวิจัยเกิดจากความคิดร่วมกันของคณะวิจัยทั้ง 3 ฝ่าย ได้แก่ ผู้วิจัย ผู้ร่วมคณะวิจัยฝ่ายพัฒนา และผู้ร่วมคณะวิจัยฝ่ายชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ศึกษา คือ ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนและอาศัยอยู่ในชุมชนปริกตก ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา จำนวน 168 หลังคาเรือน ตลอดจนอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลปริกที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

2. กลุ่มตัวอย่าง

2.1 ผู้ร่วมคณะวิจัยฝ่ายพัฒนา ได้แก่ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุข และหัวหน้าฝ่ายสาธารณสุขรวม 2 คน

2.2 ผู้ร่วมคณะวิจัยฝ่ายชุมชน ได้แก่ ผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมคณะวิจัย ซึ่งมาจากกลุ่มของคณะกรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนในเขตชุมชนปริกตก รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 คน

2.3 ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนปริกตก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นเตรียมการวิจัย

1.1 เลือกพื้นที่ศึกษา ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง โดยพบว่ามีความเป็นไปได้ในการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ชุมชนปริกตก เนื่องจากชุมชนมีขนาดไม่ใหญ่มาก และ

สภาพบ้านเรือนไม่กระจุกกระจาย อีกทั้งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องของมูลฝอยพอสมควร โดยเฉพาะปัญหาด้านความสะอาดเรียบร้อย นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มคณะวิจัยฝ่ายชุมชนมีความกระตือรือร้นและอยากให้ชุมชนของตนเองมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

1.2 บูรณาการตัวผู้วิจัยเข้ากับชุมชน โดยประสานงานกับเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน เพื่อนำเสนอตัวผู้วิจัย รวมทั้งงานที่ทำวิจัยแก่ชาวบ้าน ซึ่งผู้วิจัยได้แนะนำตัวอย่างเป็นทางการโดยการจัดประชุมเพื่อชี้แจงโครงการวิจัย โดยมีผู้เข้าร่วมคือ คณะกรรมการชุมชน ปริกตก อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ปริกตก และเจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลปริก โดยทำความเข้าใจกับชุมชน อย่างไม่เป็นทางการโดยการพูดคุย และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

1.3 สสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของเทศบาลตำบลปริก และข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน

2. ขั้นเตรียมคณะวิจัย เป็นขั้นตอนของการสรรหาคณะวิจัยฝ่ายชุมชน และเตรียมความพร้อมให้แก่คณะวิจัย โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

2.1 จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนให้แก่กลุ่มเป้าหมาย คือ อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน ปริกตก และคณะกรรมการชุมชน ปริกตก ร่วมกับเจ้าหน้าที่เทศบาลเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการมูลฝอย และเพื่อสรรหาคณะวิจัยฝ่ายประชาชนที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน และกรรมการชุมชน โดยอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจ จำนวนไม่เกิน 10 คน เพื่อความสะดวกในการประสานงาน

2.2 ประชุมคณะวิจัยครั้งที่ 1 เพื่อแนะนำคณะวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและขั้นตอนการวิจัยในครั้งนี้

2.3 จัดอบรมคณะวิจัยเรื่องการจัดการมูลฝอยในชุมชน 2 ครั้ง เพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่คณะวิจัยก่อนดำเนินการวิจัย

3. ขั้นศึกษาปัญหา

3.1 ศึกษาปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน

3.1.1 คณะวิจัยร่วมศึกษาถึงการรวบรวม

ข้อมูลด้านมูลฝอย และข้อมูลอื่นๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมด้านมูลฝอยของคนในชุมชน ปัญหาด้านมูลฝอยที่เกิดขึ้น และร่วมกันกำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูลและดำเนินการรวบรวมข้อมูล

3.1.2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล เพื่อที่จะอธิบายสถานการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน บริบท และสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งภาพปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบัน แล้วสรุปเป็นประเด็นปัญหาด้านการจัดการมูลฝอย

3.1.3 สรุปภาพรวมของปรากฏการณ์เพื่อชี้แจงปัญหาและผลกระทบต่อชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจปัญหาร่วมกันขั้นตอนนี้เป็นการทำงานประเด็นปัญหาที่แท้จริงที่จำเป็นต้องแก้ไข นิยามระบบปัญหา และค้นหาสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น โดยการประชุมปรึกษาหารือ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงสิ่งที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สถานการณ์ดีขึ้น

4. **ขั้นศึกษาลำเนาหาแนวทางแก้ไข** โดยคณะวิจัยร่วมกับชุมชนทำการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยนั้นๆ โดยเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วยตนเองและฝ่ายปฏิบัติแสวงหาแนวทางที่จะช่วยสนับสนุน และสนองความต้องการที่จะแก้ปัญหามาของชุมชน โดยในขั้นตอนนี้ได้ดำเนินการผ่านทางการจัดเวทีในโครงการอบรมความรู้เรื่องมูลฝอยและสถิติการทำปุ๋ยหมัก ซึ่งมีประชาชนสนใจเข้าร่วมทั้งสิ้น 63 คน

5. **ขั้นเลือกแนวทางแก้ปัญหา** คณะวิจัยนำแนวทางแก้ปัญหาที่ได้จากขั้นตอนที่ 4 มาทำการคัดเลือกแนวทางที่มีความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง นำมาจัดทำเป็นโครงการแก้ไขปัญหา

6. **ขั้นปฏิบัติตามแผน** เป็นการดำเนินการตามโครงการแก้ไขปัญหาคณะวิจัยได้จัดทำร่วมกัน

7. **ขั้นการติดตามและประเมินผล**

7.1 มีการประเมินผลทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อเป็นการสะท้อนการปฏิบัติ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้อง ครบถ้วน และแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

7.2 ประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยภาคสนาม และเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยไปแล้ว 2

เดือน โดยการประเมินผลร่วมกันกับคณะวิจัยทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อประเมินถึงผลเบื้องต้นด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน ผลด้านการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยของชุมชน รวมทั้งความต่อเนื่องและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

ผลการศึกษา

1. ผลจากกระบวนการวิจัย

1.1 ขั้นเตรียมวิจัย

ผลจากการบูรณาการผู้วิจัยเข้ากับชุมชน โดยการแนะนำตัวอย่างเป็นทางการด้วยการจัดประชุมแก่กลุ่มเป้าหมายเพื่อรับรู้ถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย และการแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการทำให้ผู้วิจัยสร้างความคุ้นเคย และไว้วางใจจากชุมชนได้มากขึ้น

1.2 ขั้นเตรียมคณะวิจัย

มีผลการศึกษาดังนี้

1.2.1 การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

ผลการดำเนินกิจกรรมพบว่าในกิจกรรมแรก ซึ่งเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยการระดมความคิดเห็น พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมมีความเข้าใจความหมายและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมพอสมควร แต่ยังไม่เข้าใจถึงวิธีการมีส่วนร่วมเมื่อวิทยากรได้อธิบายเพิ่มเติมทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการมีส่วนร่วมมากขึ้น สำหรับกิจกรรมที่ 2 เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหามูลฝอย และการทำความเข้าใจปัญหาร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชนพบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจถึงปัญหาของมูลฝอยและมุมมองด้านปัญหามูลฝอยของแต่ละฝ่ายมากขึ้น โดยพบว่าภาครัฐประสบปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านงบประมาณ ส่วนภาคประชาชนนั้นต้องการให้เทศบาลมีการจัดเก็บมูลฝอยในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และจัดให้มีถังรองรับมูลฝอยอย่างเพียงพอ โดยประเด็นที่มีมุมมองเดียวกันคือ ความต้องการความร่วมมือของประชาชนในการช่วยกันรักษาความสะอาด และการคัดแยกมูลฝอย ส่วนกิจกรรมสุดท้ายเป็นการแนะนำโครงการวิจัยและการรับสมัครคณะวิจัย ผลของ

กิจกรรมดังกล่าวพบว่าผู้สมัครเป็นคณะวิจัยฝ่ายชุมชน
ทั้งสิ้น 19 คน

1.2.2 การประชุมคณะวิจัยครั้งที่ 1 เพื่อให้
ให้ผู้เข้าร่วมคณะวิจัยได้เข้าใจถึงบทบาทของตนเองใน
ฐานะคณะวิจัย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ มีเป้าหมาย
และเพื่อประเมินความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และ
พฤติกรรมด้านมูลฝอยของคณะวิจัยฝ่ายชุมชน ผลการ
ดำเนินกิจกรรมดังกล่าว พบว่าคณะวิจัยฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่
ยังเห็นว่าปัญหาขยะเป็นเรื่องไกลตัว ดังนั้นการสร้าง
กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการวิจัย
เพื่อให้คณะวิจัยมีความตระหนักในปัญหาดังกล่าวมากขึ้น
อีกทั้งคณะวิจัยฝ่ายชุมชนไม่มั่นใจศักยภาพของตนเองใน
การร่วมวิจัยและมีความมั่นใจมากขึ้นเมื่อผู้วิจัยอธิบาย
วิธีการวิจัยอย่างละเอียดและให้กำลังใจ

1.2.3 การอบรมคณะวิจัยเรื่องการจัดการ
มูลฝอยครั้งที่ 1 เพื่อเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
สถานการณ์ด้านมูลฝอยในปัจจุบันและให้คณะวิจัยได้
ทราบถึงประเภท แหล่งที่มาและผลกระทบของมูลฝอย
ตลอดจนวิธีการในการกำจัดมูลฝอยที่ถูกต้องลักษณะ ผล
จากการอบรมพบว่า คณะวิจัยฝ่ายชุมชน แสดงความสนใจ
และร่วมอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง และเริ่มตระหนักถึง
ปัญหาเรื่องมูลฝอยในชุมชนมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึง
พัฒนาการด้านการเรียนรู้ของคณะวิจัยฝ่ายชุมชน
นอกจากนี้ ยังพบข้อสังเกตว่าการจัดอบรม โดยการไม่เน้น
การบรรยายเนื้อหาทางวิชาการมากนัก แต่ใช้วิธีการ
ทบทวน และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นระยะ
ทำให้คณะวิจัยฝ่ายชุมชนซึ่งเป็นชาวบ้านไม่เบื่อหน่าย
และกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

1.2.4 การอบรมเรื่องการจัดการมูลฝอย
ครั้งที่ 2 เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิด และวิธี
การในการลดปริมาณมูลฝอย ผลจากการอบรมชุมชนให้
ความเห็นร่วมกันว่าในการจัดการมูลฝอยชุมชนนั้นควรเริ่ม
จากการเข้าใจสถานการณ์ด้านมูลฝอยของชุมชน เพื่อการ
ตัดสินใจในการเลือกวิธีการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้องและ
เหมาะสมกับชุมชนที่สุด โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้าน
มูลฝอยของชุมชน

1.3 ชั้นศึกษาปัญหามูลฝอยในชุมชน

1.3.1 การกำหนดการเก็บข้อมูลที่เป็น
ผลของกิจกรรมผู้วิจัยและคณะวิจัย

ฝ่ายชุมชน จำนวน 10 คน ได้ร่วมกันประชุมเพื่อ
กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการเก็บ
รวบรวมข้อมูล ดังนี้

- กำหนดข้อมูลและข้อเท็จจริงที่
จำเป็นต้องรวบรวมแต่ละด้าน
- กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเก็บ
ข้อมูล
- ออกแบบการเก็บข้อมูลโดยร่วม
กันกำหนดว่าส่วนใดจะเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ หรือ
เชิงคุณภาพ
- ปรึกษาหารือถึงเครื่องมือในการ
เก็บข้อมูลที่เหมาะสม ส่วนใดจะใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์
สังเกต หรืออภิปรายกลุ่ม
- ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล
- ผู้รับผิดชอบในการเก็บข้อมูล
แต่ละด้าน

โดยที่ประชุมได้เสนอให้มีการ
เก็บข้อมูลในเรื่องต่างๆ ดังนี้

ก. ข้อมูลปริมาณและองค์ประกอบ
มูลฝอยของชุมชนปรกติ เนื่องจากต้องการทราบถึง
ปริมาณมูลฝอยในชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด และมี
ประเภทใดบ้าง

ข. ข้อมูล ความรู้ ความคิดเห็น และ
พฤติกรรมของประชาชนในชุมชนปรกติด้านการจัดการ
มูลฝอย ปัญหาและข้อเสนอแนะจากประชาชนเกี่ยวกับ
การจัดการมูลฝอย

1.3.2 การรวบรวมข้อมูล

จากผลของขั้นตอนที่ผ่านมาซึ่งคณะ
วิจัยได้ออกแบบการศึกษาปัญหามูลฝอยของชุมชนปรกติ
ร่วมกันนั้น ได้นำมาสู่การรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้
โดยมีผลของการรวบรวมข้อมูลดังนี้

1.3.2.1 ปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย
ของชุมชนปรกติ พบว่าปริมาณมูลฝอยของชุมชนปรกติ
มีประมาณ 200 กิโลกรัมต่อวัน มูลฝอยส่วนใหญ่เป็น
เศษอาหาร เศษผัก ผลไม้ ใบไม้ รองลงมา ได้แก่ ถุง
พลาสติก ขวด แก้ว หากพิจารณาถึงการนำไปใช้ประโยชน์
พบว่ามูลฝอยที่สามารถนำมาทำปุ๋ยหมักได้มีร้อยละ 59.89
มูลฝอยที่สามารถขายได้ ร้อยละ 14.44 และมีมูลฝอยที่
ไม่สามารถขายได้หรือหมักปุ๋ยได้มีเพียงร้อยละ 25.67 จาก

ข้อมูลดังกล่าวหากชุมชนมีการจัดการมูลฝอยอย่างเหมาะสมตามการใช้ประโยชน์จะสามารถลดปริมาณมูลฝอยลงถึงร้อยละ 74.33

1.3.2.2 ความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมของประชาชนด้านการจัดการมูลฝอย ใช้แบบสอบถามและทำการเก็บแบบสอบถามทุกหลังคาเรือน พบว่าสามารถเก็บแบบสอบถามได้ประมาณสามในสี่ของประชากรเป้าหมาย

ด้านการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน พบว่าส่วนใหญ่ทิ้งมูลฝอยในถังรองรับของเทศบาล (67.9%) รองลงมาใช้วิธีการเผาขยะเองในครัวเรือน (18.8%) สำหรับปัญหาที่พบในการจัดการมูลฝอย ได้แก่ ปัญหาในการจัดเก็บมูลฝอย (ล่าช้า ไม่ตรงเวลา เสียงดังรบกวน และมีขยะตกหล่นระหว่างการจัดเก็บของพนักงาน) (43.2%) ปัญหาด้านถังรองรับมูลฝอย (ไม่เพียงพอ และชำรุด) (37.8%) ปัญหาด้านวิธีการกำจัดขยะ (ควันจากการเผาขยะจากบ้านเรือนและไม่ทราบวิธีการกำจัดมูลฝอยบางประเภท) (16.2%) และปัญหาเด็กทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่ (2.7%)

ด้านการคัดแยกมูลฝอยของประชาชน พบว่าส่วนใหญ่เกินกึ่งหนึ่ง (56.2%) ไม่มีการคัดแยกโดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากไม่มีถังขยะสำหรับคัดแยกมูลฝอยในชุมชน (55.8%) มีมูลฝอยประเภทเดียวหรือมีมูลฝอยจำนวนน้อยไม่จำเป็นต้องคัดแยก (18.6%) อีกทั้งเมื่อคัดแยกแล้วก็ต้องกำจัดหรือเผาพร้อมกันอยู่ดี (6.9%) นอกจากนี้ยังไม่สะดวกและเสียเวลา (13.8%) ในส่วนของผู้ที่มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้งให้เหตุผลว่า เนื่องจากมูลฝอยบางอย่างสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (38.7%) เมื่อคัดแยกแล้วทำให้สามารถกำจัดโดยการเผาได้ง่าย (32.3%) คัดแยกมูลฝอยเปียกเพราะมีกลิ่นเหม็น (19.4%) และรู้สึกเห็นใจพนักงานเก็บขนมูลฝอย (9.7%)

ด้านความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยของประชาชน พบว่าประชาชน มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับมูลฝอยอยู่ในระดับดี (85.23%) ยกเว้นความรู้เกี่ยวกับความหมายของมูลฝอยเปียก ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการสับสนได้หากมีโครงการในการคัดแยกมูลฝอย สำหรับทัศนคติของประชาชนด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย พบว่าประชาชนเห็นด้วยว่าตนเองควรมีส่วนร่วมในการแก้

ปัญหามูลฝอยในชุมชนของตนมากที่สุด (96%) รองลงมาคือเห็นด้วยว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีหากมีโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชน (93.8%) และอยากให้มีโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนของตน (93.8%) ด้านพฤติกรรมการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการทิ้งมูลฝอยลงถังรองรับมูลฝอย (79.7%) ส่วนพฤติกรรมด้านการลดปริมาณมูลฝอย การคัดแยกมูลฝอยนั้นมีการปฏิบัติค่อนข้างต่ำ (17%) อาจเนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่ทำมาเป็นปกติ ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้มีการรณรงค์และให้ความรู้ถึงวิธีการลดปริมาณมูลฝอย ซึ่งเป็นวิธีการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของเทศบาลด้านการจัดการมูลฝอย พบว่าประชาชนส่วนใหญ่พอใจกับการจัดการมูลฝอยของเทศบาลในด้านค่าบริการในการจัดเก็บมูลฝอย (90.6%) และช่วงเวลาในการจัดเก็บ (75.8%) ส่วนด้านความสะอาดเรียบร้อย (66.4%) ความถี่ในการเก็บขน (65.6%) และจำนวนถังรองรับมูลฝอยที่เทศบาลจัดไว้ (65.6%) มีความเหมาะสมปานกลาง สำหรับด้านที่ยังไม่พอใจคือการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของเทศบาลเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย (76.6% เห็นว่ายังไม่เหมาะสม)

จากการศึกษาข้างพบว่า การที่คณะวิจัยฝ่ายชุมชนได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลด้านมูลฝอยจากการลงมือปฏิบัติในการคัดแยกมูลฝอยในการหาปริมาณและองค์ประกอบ ทำให้เริ่มตระหนักถึงสภาพความสกปรกของมูลฝอยที่ทิ้งรวมกันโดยไม่มีการคัดแยก ส่วนการมีส่วนร่วมในสำรวจข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ทำให้มีโอกาสสังเกตสภาพแวดล้อมของชุมชนและสามารถกระตุ้นการตื่นตัวด้านมูลฝอยในชุมชนไปด้วย โดยช่วยให้ชุมชนได้ทบทวนถึงประเด็นต่างๆ ด้านมูลฝอย และมีบางหลังคาเรือนเริ่มมีการคัดแยกมูลฝอยมีมูลค่าไว้จำหน่าย

นอกจากนี้การที่คณะวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบสอบถาม และเก็บแบบสอบถามทำให้คณะวิจัยฝ่ายชุมชนกล้าแสดงออกและกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และมีความกระตือรือร้นในการมา

เข้าร่วมประชุมเพิ่มขึ้นทำให้การประชุมสามารถเริ่มได้ตรงเวลามากขึ้น

1.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปประเด็นปัญหา

จากการวิเคราะห์และสรุปประเด็นปัญหาร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัย และคณะวิจัยสามารถสรุปดังนี้

1.3.3.1 รูปแบบการจัดการมูลฝอยของชุมชนปริกตก ส่วนใหญ่จะทิ้งยังที่รองรับมูลฝอยของเทศบาล โดยบางส่วนมีการเผาเองบ้าง และส่วนน้อยที่คัดแยกเพื่อนำเศษอาหารไปเลี้ยงสัตว์ หรือเพื่อจำหน่ายมูลฝอยส่วนใหญ่มีการรวบรวมจากบ้านเรือนสู่ถังรองรับมูลฝอยของเทศบาลซึ่งมูลฝอยที่รวบรวมได้จากการทิ้งของประชาชนในถังรองรับของเทศบาล จะถูกคัดแยกจากพนักงานเก็บขนอีกครั้งบนรถขนมูลฝอย ก่อนที่จะนำไปทิ้งยังสถานที่กำจัดมูลฝอยของเทศบาลตำบลปริก โดยกองกลางแจ้งและเผาบ้างเป็นครั้งคราว

1.3.3.2 สถานการณ์ด้านมูลฝอยและสาเหตุของปัญหามูลฝอยในชุมชน ที่ประชุมได้สรุปประเด็นปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน เป็น 3 ประการ คือ 1) ไม่มีการคัดแยกมูลฝอย 2) ปัญหาความไม่สะอาดเรียบร้อยในชุมชน และ 3) ปัญหามีการใช้ถุงพลาสติกมาก

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะวิจัยสรุปร่วมกันว่าปัญหาเรื่องความสะอาดเรียบร้อยเป็นปัญหาที่เร่งด่วน เนื่องจากเป็นสง่าราศีของชุมชน ส่วนเรื่องการคัดแยกมูลฝอยนั้นควรทำควบคู่กันไป โดยเฉพาะการคัดแยกมูลฝอยเปียกมาทำปุ๋ยหมัก สำหรับปัญหาเรื่องการใช้ถุงพลาสติกนั้นที่ประชุมแสดงความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องที่จัดการได้ยากมากเนื่องจากเป็นวิธีปฏิบัติทั่วไปและควบคุมได้ยาก

1.4 ชั้นศึกษาสำรวจหาแนวทางแก้ไขปัญหาคณะผู้วิจัยปรึกษากับคณะวิจัยถึงการนำเสนอข้อมูลสภาพปัญหามูลฝอยต่อที่ประชุมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนรับทราบปัญหาและเป็นการร่วมยืนยันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล อีกทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้เสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมและเสนอแนวทางแก้ปัญหาอันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนงานโครงการ เพื่อแก้ปัญหาต่อไป พบว่า

1.4.1 คณะผู้วิจัยฝ่ายชุมชนมีความวิตกกังวลถึงการนำเสนอข้อมูลสภาพปัญหามูลฝอยต่อที่ประชุมของชุมชน เนื่องจากเกรงจะประสบปัญหาเรื่องความพร้อมเพรียงและความร่วมมือจากชุมชนจึงมีการเสนอให้แก้ปัญหาด้านความร่วมมือจากชุมชนโดยการจัดสาธิตการทำปุ๋ยหมัก เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านมาร่วมประชุม เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำสวนยางและสวนผลไม้ ดังนั้นผลสรุปในที่ประชุมจึงได้จัดทำโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมักขึ้น เพื่อนำเสนอข้อมูลสถานการณ์และสภาพปัญหามูลฝอยแก่ชุมชน ระดมความคิดเห็นจากประชาชนในชุมชนปริกตกถึงแนวทางแก้ปัญหามูลฝอยและอบรมและสาธิตการทำปุ๋ยหมักชีวภาพให้แก่ประชาชนในชุมชน

1.4.2 ระดมการมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาคณะกรรมการอบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการ ทั้งสิ้น 63 คน สามารถสรุปแนวทางการแก้ปัญหามูลฝอยที่ทางชุมชนเสนอมาได้ดังนี้ 1) ปัญหาการไม่คัดแยก มูลฝอยของชุมชนแก้ไขโดยการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านร่วมมือกันคัดแยกขยะ การประกวดบ้านตัวอย่าง การส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักจากขยะเปียก และการแจกอุปกรณ์ในการคัดแยกขยะ 2) ปัญหาชุมชนไม่สะอาด เรียบร้อย แก้ไขโดยการเพิ่มถังขยะในชุมชน รณรงค์สร้างจิตสำนึกด้านความสะอาด เพิ่มการประชาสัมพันธ์ จัดวันพัฒนาชุมชนประจำสัปดาห์ให้แต่ละบ้านรับผิดชอบดูแลรักษาบริเวณบ้านของตนเองให้สะอาด และปลูกต้นไม้เป็นรั้วบ้านเพื่อความสวยงามและเป็นระเบียบ 3) ปัญหาการใช้ถุงพลาสติก แก้ปัญหาโดยการนำถุงพลาสติกที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่โดยการนำมามอบให้ร้านค้าชุมชน และการรณรงค์ให้ใช้ถุงผ้า หรือตะกร้าแทนถุงพลาสติก

1.4.3 การประเมินผลโครงการอบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำปุ๋ยหมัก เมื่อสรุปในภาพรวมถึงผลจากการจัดการอบรมในครั้งนี้ พบว่าบรรล่วัตถุประสงค์โดยสามารถระดมความคิดเห็นและให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา และเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาในชุมชนของตนเอง อีกทั้งช่วยให้ชุมชนได้รับความรู้เพิ่มเติมในส่วนองวิธีการจัดการมูลฝอยและการทำปุ๋ยหมัก

1.4.4 กระบวนการเรียนรู้ และการเริ่มก่อตัวของจิตสำนึกของคณะวิจัยฝ่ายชุมชน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคณะวิจัยฝ่ายชุมชนหลังการจัดกิจกรรมครั้งนี้คือความกระตือรือร้น กำลังใจ และความมั่นใจในศักยภาพของตัวเองที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งยังเกิดการพัฒนาในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอย โดยสังเกตจากคณะวิจัยฝ่ายชุมชนมีการพูดคุย และซักชวนสมาชิกในทีมให้เริ่มต้นเป็นตัวอย่างที่ดีในชุมชนในเรื่องของการจัดการมูลฝอยในครัวเรือนของตน และมีการนัดแนะกันในการเยี่ยมเยียนบ้านของสมาชิกในทีมงานแต่ละคนเพื่อช่วยกันพัฒนา ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการช่วยกันทำความสะอาดบริเวณบ้าน และช่วยกันทำปุ๋ยหมัก

1.5 ชั้นเลือกแนวทางแก้ปัญหา

คณะวิจัยส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีการรณรงค์เรื่องความสะอาดก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นปัญหาเร่งด่วน และมีความพร้อมของทรัพยากรมากที่สุด ส่วนการประกวดบ้านน่าจะดำเนินการเมื่อได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลซึ่งจะบรรจุในปีงบประมาณ 2546 จากนั้นได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหามูลฝอยในชุมชนได้ 2 โครงการดังนี้

1.5.1 โครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้ชุมชนปรักตักสะอาด นำมอง ไม่มีขยะตามบริเวณบ้านและริมถนน และเป็นการปลูกจิตสำนึกการมีส่วนร่วมให้ประชาชนในชุมชนรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือนของตนเองโดยกิจกรรมหลักเป็นการเดินรณรงค์พร้อมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันพัฒนาบ้านเรือนของตนให้สะอาดเรียบร้อย และเป็นการแจกเอกสารให้ความรู้เรื่องการลดปริมาณมูลฝอยในครัวเรือน

1.5.2 โครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการร่วมมือจากประชาชนในชุมชนให้มีการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชน และช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจูงใจให้มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง และการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือนให้น่าอยู่ นำมอง

1.6 ชั้นปฏิบัติตามแผน

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้วตามแผน

ปฏิบัติการคือโครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน ผลการดำเนินโครงการพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

1.7 การติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา

1.7.1 หลังจากได้ดำเนินการโครงการรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกันรักษาความสะอาดในชุมชน 1 สัปดาห์พบว่า คณะวิจัยพอใจกับการดำเนินการแก้ปัญหาตามโครงการ และประเมินว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยชุมชนปรักตักมีความสะอาดเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และบ้านเรือนที่ไม่สะอาดได้มีการเก็บกวาดบริเวณบ้านของตนเอง

1.7.2 เสนอให้มีการศึกษาดูงานที่เทศบาลตำบลปากแพรก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากประสบความสำเร็จในการลดปริมาณมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และมีการจัดการมูลฝอยที่ครบวงจร ซึ่งผลการศึกษาดูงานพบว่าได้รับความสนใจจากคณะวิจัยเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการแลกเปลี่ยน และซักถามวิทยากรอย่างต่อเนื่อง โดยคณะวิจัยได้สนใจถึงกลวิธีดำเนินการ ความยากง่าย และปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงาน หลังจากการศึกษาดูงานคณะวิจัยได้ร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็นเพื่อสรุปผลการศึกษาดูงาน และนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาจุดเด่น-จุดด้อยของการดำเนินโครงการและความเป็นไปได้ที่จะนำรูปแบบการจัดการมูลฝอยมาใช้ต่อไป สำหรับผลจากการประเมินผลการศึกษาดูงานมีประเด็นดังนี้

1) ควรประยุกต์รูปแบบการจัดการมูลฝอยให้เหมาะสมกับชุมชนและทรัพยากรที่มีอยู่ โดยที่ประชุมเห็นสมควรให้มีการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนเพื่อลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน และสามารถช่วยประหยัดงบประมาณในการจัดการของเทศบาลตำบลปรักลงได้ ซึ่งควรดำเนินการควบคู่กับการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่

2) ได้กำหนดเป็นรูปแบบคร่าวๆ ของการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนปรักตัก ซึ่งเทศบาลจะเป็นผู้ประสานงานกับชุมชนในการพัฒนารูปแบบการคัดแยกมูลฝอยต่อไป

1.7.3 การติดตามเพื่อประเมินผลการดำเนินการแก้ปัญหา ผู้วิจัยได้ติดตามเพื่อประเมินความต่อเนื่องของการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยของ

ชุมชนปริกตกหลังจากผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ศึกษาไปแล้ว 2 เดือน โดยการประเมินผลร่วมกับคณะวิจัยฝ่ายชุมชนพบว่า 1) ด้านความสะอาดเรียบร้อยของชุมชน พบว่าสภาพความสะอาดเรียบร้อยของชุมชนโดยรวมยังคงมีความสะอาดเรียบร้อย และสิ่งที่ชุมชนสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การปฏิบัติงานของพนักงานเก็บขนมูลฝอยมีประสิทธิภาพมากขึ้น 2) ด้านการลดปริมาณมูลฝอย โดยการคัดแยกมูลฝอย พบว่าในส่วนของคณะวิจัยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องแม้ว่าผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ศึกษาแล้วก็ตาม แต่ในส่วนของ การคัดแยกเพื่อทำปุ๋ยหมักนั้นไม่มีการดำเนินการต่อเนื่อง เนื่องจากมีปริมาณมูลฝอยเปียกไม่มากจึงเปลี่ยนเป็นการใช้วิธีขุดหลุมฝังกลบตามโคนต้นไม้แทน สำหรับประชาชนในชุมชนพบว่าบางหลังคาเรือนมีการคัดแยกมูลฝอยเพื่อจำหน่ายซึ่งจากเดิมที่ไม่เคยคัดแยก 3) ความต่อเนื่องของกระบวนการแก้ไขปัญหามูลฝอย พบว่าไม่มีความเคลื่อนไหวใดๆ ด้านการจัดการมูลฝอยเพิ่มเติมจากที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งด้านกระบวนการกลุ่ม และการประสานงานจากเทศบาล และชุมชน โดยพบปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินการขาดความต่อเนื่องได้แก่ 1) การขาดผู้นำในการดำเนินงานและผู้ประสานงาน 2) ความพร้อมของเทศบาล ซึ่งเทศบาลมีข้อจำกัดทั้งในด้านบุคลากร เวลา และงบประมาณ

2. ผลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

พัฒนาการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนปริกตกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จาก การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับที่น้อยมากถึงไม่มีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยเลย หลังจากผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปแล้วพบว่าชุมชนได้รับโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมหลายระดับด้วยกันตั้งแต่ระดับน้อยถึงระดับมาก คือมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนแตกต่างกันไปตามลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นของการบุกเบิกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชนนั้น อาจเป็นไปได้ยากที่จะหวังผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ และคุณภาพควบคู่กันไป

ในด้านขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่า คณะวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่

การร่วมศึกษาปัญหาและสถานการณ์ด้านมูลฝอยในชุมชนร่วมเสนอแนวทางและวางแผนแก้ปัญหา ร่วมดำเนินการปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล นับว่ามีระดับการมีส่วนร่วมมากหรือในระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง อันเนื่องมาจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินการจากกระบวนการวิจัยนั่นเอง แต่ในส่วนประชาชนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการเสนอแนวทาง ร่วมดำเนินการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาและร่วมรับผลประโยชน์เท่านั้น

ในด้านลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า 1) คณะวิจัยฝ่ายประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ร่วมวิจัยและเป็นแกนนำในการแก้ปัญหามูลฝอยของชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้วิจัยทั้ง 3 ฝ่าย จากการประชุม การสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็น และการระดมสมอง เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ไป ตั้งแต่การรับรู้และศึกษาปัญหาและสถานการณ์ด้านมูลฝอยจนถึงการประเมินผลการดำเนินงานในการแก้ปัญหา ซึ่งหากพิจารณาตามกรอบแนวคิดของสมเดช ลิทธิพงศ์พิทยา (2544) พบว่า การมีส่วนร่วมลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง 2) ประชาชนทั่วไป มีลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 2 ลักษณะ คือ เป็นผู้ให้ข้อมูลและเสนอความคิดเห็น และร่วมปฏิบัติกิจกรรมในการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน ส่วนระดับการมีส่วนร่วมเมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดของสมเดช ลิทธิพงศ์พิทยา (2544) จัดได้ว่าประชาชนกลุ่มนี้มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

3. ผลด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการมูลฝอย

ผลจากการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการเรียนรู้ของคณะวิจัยฝ่ายชุมชนในเรื่องของมูลฝอยตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยสามารถพัฒนาสมาชิกได้พร้อมๆ กันไป ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และทักษะการปฏิบัติ

การเข้าร่วมคณะวิจัยช่วยให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของมูลฝอยมากและชัดเจนขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เชื่อมโยงปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในระดับความรู้

ความเข้าใจ (cognitive domain) นอกจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับคณะวิจัยฝ่ายชุมชนจะเกิดจากการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับสมาชิกโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการและฝึกอบรมแล้ว การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมีการพัฒนาเป็นกระบวนการและเป็นขั้นตอนตามพลวัตของกระบวนการวิจัย สังเกตได้จากเมื่อร่วมกระบวนการวิจัยไประยะหนึ่งการได้ลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้สึกรู้สึกคิด และความตระหนักต่อปัญหามูลฝอยในชุมชนของตนอย่างเห็นได้ชัด (affective domain) นอกจากนี้คณะวิจัยฝ่ายชุมชนยังมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมประชุมและมีความตรงต่อเวลาเพิ่มมากขึ้น กล่าวพูดกล้าแสดงความคิดเห็น อีกทั้งมีการพูดคุยถึงปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชนระหว่างสมาชิกคณะวิจัยฝ่ายชุมชนด้วยกัน และการชักชวนให้กลุ่มและเพื่อนบ้านช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดและคัดแยกมูลฝอยในบ้านเรือนของตน แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและประเมินค่าสิ่งที่ตนเห็นว่าเหมาะสม อันแสดงให้เห็นถึงความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมและเรียนรู้

จากการเกิดสำนึกในปัญหาด้านมูลฝอยและการพัฒนาชุมชน จึงมีการผสมผสานปัญญา และความตระหนักด้านจิตสรีการปฏิบัติ (psycho-motor domain) คือ 1) การปฏิบัติเพื่อพัฒนาชุมชนผ่านโครงการด้านการจัดการมูลฝอยที่ได้ร่วมกันแสวงหาแนวทาง จัดทำ และลงมือปฏิบัติในกิจกรรมสาธารณะ และ 2) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองด้านการจัดการมูลฝอยโดยผู้วิจัยได้สังเกตและไปเยี่ยมบ้านของคณะวิจัยฝ่ายชุมชนประกอบการประเมินผลกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน พบว่า คณะวิจัยฝ่ายชุมชนทุกคนได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยตามบริบทของตน โดยเฉพาะความสะอาดเรียบร้อยของบ้านเรือนและบริเวณ ทุกหลังคาเรือนมีการคัดแยกประเภทมูลฝอยไว้เพื่อการรีไซเคิล และพยายามลดการใช้ถุงพลาสติก ซึ่งหากหลีกเลี่ยงไม่ได้จริงๆ ก็พยายามใช้ซ้ำให้นานที่สุดก่อนทิ้ง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยผู้ที่มีส่วนร่วมมากย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้มาก ในการวิจัยครั้งนี้คณะวิจัยได้มีโอกาสมีส่วนร่วมมากในทุกขั้นตอนตั้งแต่กระบวนการศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทาง

แก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ และประเมินผล ทำให้เกิดการเรียนรู้ในประสบการณ์หลากหลายรูปแบบ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมตามแนวคิดการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดโดยไม่จำเป็นต้องมีการขนานหรือสั่งการแต่อย่างใด กล่าวคือคณะวิจัยมีการคัดแยกมูลฝอยที่จำหน่ายได้เพื่อจำหน่ายหรือมอบให้กับคนเก็บขยะ มีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และการรักษาความสะอาดของบ้านเรือนและบริเวณเพื่อเป็นแบบอย่าง

4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

4.1 ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยชุมชน

4.1.1 การได้รับข้อมูลข่าวสาร

การที่ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการมูลฝอยทั้งจากการแนะนำตัวและแนะนำโครงการวิจัยทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการรวมทั้งการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในชั้นเตรียมวิจัย ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการให้ข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการมูลฝอยแก่ชุมชน ส่งผลให้ผู้สนใจที่จะเข้าร่วมทีมศึกษาปัญหาด้านมูลฝอยจำนวนหนึ่ง นับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่ชุมชน

4.1.2 การดำเนินการเชิงรุกโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยให้แก่ชุมชนนั้นเป็นการดำเนินการเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีแก่ชุมชนเนื่องจากเป็นรูปแบบที่สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กันไป หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการรวมการให้สิ่งแวดล้อมศึกษากับชุมชนและระดมการมีส่วนร่วมได้ ซึ่งกิจกรรมจากกระบวนการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอนร่วมกับผู้วิจัยและฝ่ายปฏิบัติสามารถก่อให้เกิดความผูกพัน รู้สึกรับผิดชอบต่อกลุ่มและชุมชน เนื่องจากการมีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลต่อการเกิดความตระหนักความเป็นเจ้าของชุมชน และความเป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อน

ให้ร่วมกันหาทางออกเพื่อให้เกิดการพัฒนาและการจัดการมูลฝอยไปตามวิถีทางที่ชุมชนมองว่าเหมาะสมตามเงื่อนไขการเรียนรู้ที่ชุมชนได้รับ

4.1.3 การสนับสนุนจากปัจจัยภายนอก

การจัดการมูลฝอยเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชนปริกตก อีกทั้งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นสำคัญ ดังนั้น หน่วยงานภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เทศบาลตำบลปริกตก เกษตรอำเภอสะเดา และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ รวมทั้งผู้วิจัย จึงมีบทบาทสำคัญในการให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดความเป็นไปได้ในการดำเนินการของชุมชน โดยให้การสนับสนุนในประเด็นต่อไปนี้

1) การสนับสนุนความรู้และข้อมูลข่าวสารทางวิชาการที่จำเป็นต่อการจัดการมูลฝอยหรือที่ชุมชนร้องขอ เช่น การให้ความรู้ทางวิชาการ เช่น การฝึกอบรมวิธีการจัดทำแผนงานโครงการและเทคนิคเฉพาะต่างๆ เช่น การหาปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย วิธีการคัดแยกมูลฝอยวิธีการทำปุ๋ยหมักหรือน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น

2) การสนับสนุนเงินทุนและการอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เนื่องจากแหล่งเงินทุนด้านการจัดการมูลฝอยส่วนใหญ่ได้มาจากหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งหากภาครัฐไม่สามารถสนับสนุนเงินทุน หรือเกิดความล่าช้าในการจัดงบประมาณเพื่อสนับสนุน อาจก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของการดำเนินการ และก่อให้เกิดความท้อแท้แก่ชุมชนได้ แต่ทั้งนี้การสนับสนุนดังกล่าวต้องเกิดจากการตกลงหารือร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในเงื่อนไขของความเป็นไปได้

3) การสนับสนุนด้านขวัญและกำลังใจ ในกรณีชุมชนปริกตกนั้นชุมชนยังขาดประสบการณ์ด้านการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมอยู่มากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าจะพบได้ในเงื่อนไขของชุมชนส่วนใหญ่ของสังคม ทำให้การรวมกลุ่มสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นไปอย่างยากลำบาก อีกทั้งคณะผู้วิจัยฝ่ายชุมชนมีเพียง 10 คน ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการมีส่วนร่วมและการเป็นผู้นำมาแล้วระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่และส่วนใหญ่

เป็นเพศหญิง และยังไม่สามารถเป็นผู้นำทางความคิดในการให้คำปรึกษาและกำลังใจซึ่งกันและกันได้มากนัก ทำให้บางครั้งขาดพลังในการดำเนินงานและการขยายกลุ่มผู้นำ ดังนั้นในระยะแรกผู้วิจัยและฝ่ายพัฒนาจึงต้องมีความเข้มแข็ง มีบุคลิกของความเป็นผู้นำ คอยให้กำลังใจและคำปรึกษา และพยายามสร้างผู้นำใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อให้เกิดการดำเนินการจัดการเพื่อแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

4.1.4 การประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

จากการดำเนินการวิจัยพบว่าการประสานงานที่มีประสิทธิภาพระหว่างผู้วิจัยทั้ง 3 ฝ่ายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินการส่วนหนึ่งเนื่องมาจากรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เอื้อให้เกิดการติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทาง อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความรับผิดชอบของผู้วิจัยแต่ละฝ่ายที่สามารถทำหน้าที่และรับผิดชอบภารกิจที่ได้รับมอบหมายตามที่กลุ่มได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างดี และส่วนที่สำคัญที่สุดคือความสม่ำเสมอของการประสานงานระหว่างผู้วิจัยทั้ง 3 ฝ่ายอย่างต่อเนื่องในระหว่างดำเนินการวิจัย ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดประสบความสำเร็จในการดำเนินการแล้วยังก่อให้เกิดความเข้าใจ ความผูกพัน และเป็นการให้กำลังใจซึ่งกันและกันอีกด้วย

สรุปได้ว่าปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาสามารถก่อให้เกิดความสนใจในประเด็นปัญหามูลฝอยได้ตั้งแต่ระดับปัจเจก ให้เกิดความสนใจและตระหนักต่อปัญหามูลฝอยในชุมชนของตน ส่งผลต่อการเกิดการเรียนรู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบและดำเนินการในการแก้ปัญหามูลฝอยของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และบางส่วนมีการขยายผลจากระดับปัจเจกเป็นสมาชิกใหม่กลุ่มเล็กๆ และคาดว่าจะสามารถขยายผลไปสู่สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนได้มากขึ้น หากปัจจัยดังกล่าวมาแล้วยังคงมีอยู่

4.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยชุมชน

4.2.1 ขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง

ปัจจัยด้านผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนเนื่องจากในกระบวนการพัฒนาใดๆ ก็ตาม ผู้นำเป็นบุคคล

ที่มีความสำคัญอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการหรือผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการกระทำ ความคิด และจิตวิญญาณของคนในชุมชน แต่ในเงื่อนไขบริบทของชุมชนปริกตกไม่พบผู้ที่มีภาวะการนำที่ชัดเจนทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

4.2.2 ความขัดแย้งด้านการเมืองท้องถิ่นในชุมชน

เทศบาลตำบลปรักได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลเมื่อปี พ.ศ. 2541 และชุมชนผ่านระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลมา 1 ครั้ง ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนเป็น 2 กลุ่ม เนื่องจากมีการหาเสียงมีหัวคะแนน หรือฐานเสียงของแต่ละฝ่ายการเมืองเพื่อแย่งชิงคะแนนเสียงเพื่อรับการเลือกตั้ง เมื่อฝ่ายที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาบริหารงานจึงไม่ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายตรงข้ามเท่าที่ควร สืบเนื่องมาถึงการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดที่มีผู้นำในชุมชนซึ่งเป็นอดีตสมาชิกสภาจังหวัดสงขลาลงสมัครเพื่อชิงตำแหน่งด้วยแต่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง เพราะขาดคะแนนเสียงไปส่วนหนึ่งเนื่องจากความแตกแยกของชุมชนจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล ทำให้ผู้นำท่านนี้ซึ่งเคยมีความเข้มแข็งในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนสูญเสียความกระตือรือร้นดังกล่าวไป ส่งผลต่อการระดมทรัพยากรในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพและมีความเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

4.2.3 ความสัมพันธ์ทางสังคม

ชุมชนปรักตกเป็นชุมชนดั้งเดิมสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติซึ่งก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านแรงงานและการแบ่งปันสิ่งของ ในปัจจุบันการช่วยเหลือพึ่งพากันในลักษณะชุมชนมีน้อยลง เนื่องจากความเจริญด้านวัตถุที่เข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น เช่น ระบบสาธารณูปโภค ระบบโทรคมนาคมชุมชน ทำให้ความจำเป็นในการติดต่อสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชนลดน้อย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เริ่มเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมสาธารณะที่มีน้อยลง อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เชิงเครือญาติที่เหนียวแน่นและสภาพวิถีชีวิตที่ยังคงความเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบชนบทยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ยึดเหนี่ยวความเป็นชุมชนไว้

ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นการขาดทุนทางสังคมของพื้นที่ศึกษา และเป็นข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะต่อความมั่นใจในศักยภาพ กำลังใจ และความหลากหลายของคณะวิจัยฝ่ายชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การใช้กลยุทธ์ในเชิงรุกในการจัดการมูลฝอย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ และความตระหนักต่อปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชนของตน และสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม ถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดด้านต่างๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พร้อมของชุมชนเอง แต่ปัจจัยที่ส่งเสริมก็สามารถส่งผลให้การดำเนินการสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ ก่อให้เกิดการดำเนินการด้านการจัดการมูลฝอยร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชนอย่างเป็นทางการ ระบุธรรม ซึ่งจากปัจจัยที่ส่งเสริมดังกล่าวสามารถสรุปเป็นเงื่อนไข 3 ประการ ดังนี้

1. ด้านกลไกของภาครัฐ ทั้งในด้านนโยบายและด้านการปฏิบัติที่เอื้ออำนวย โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ สำหรับเทศบาลตำบลปรักนั้นได้ให้ความสำคัญด้านนโยบายในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่ยอมรับ และมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

จากแนวนโยบายดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการเปิดโอกาสและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน และยังคงสอดคล้องกับแนวคิดของโครงการวิจัยที่ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งนอกเหนือจากการตอบสนองต่อนโยบายดังกล่าวแล้วยังทำให้ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ในระดับปฏิบัติที่เอื้ออำนวยเท่าที่จะทำได้จากเทศบาลตำบลปรัก

2. ด้านประชาชน เนื่องจากประชาชนคือผู้ก่อให้เกิด

เกิดมูลฝอย ดังนั้นการส่งเสริมให้ประชาชนมีสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วมจากการมีส่วนร่วมในการจัดการจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นกัน โดยการที่ประชาชนได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และการมีโอกาสดำเนินการได้รับการเรียนรู้ที่หลากหลายและต่อเนื่อง จะสามารถส่งผลให้เกิดการสร้างกลุ่มคนที่สามารถพัฒนาศักยภาพให้เป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการในการจัดการมูลฝอยได้อย่างต่อเนื่อง

3. ด้านนักพัฒนา นักพัฒนานั้นไม่จำกัดว่าจะเป็นผู้วิจัยจากหน่วยงานภายนอก หรือจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ ต้องมีบทบาทในการกระตุ้น ส่งเสริม เอื้ออำนวย กระบวนการต่างๆ ในการพัฒนา รวมทั้งสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้กับสมาชิกของชุมชน และต้องมีความอดทน จริงใจ เสียสละ และเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน ตลอดจนการให้กำลังใจ และมีภาวะผู้นำ โดยเฉพาะในการดำเนินการด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชนที่ยังขาดความพร้อมด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเข้มแข็ง ซึ่งนักพัฒนาและกลไกภาครัฐเป็นส่วนสำคัญในการเป็นผู้นำในระยะแรก (ไม่ใช่การชี้หน้า) ก่อนที่จะค่อยๆ ลดบทบาทลง เมื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

เอกสารอ้างอิง

ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ และคณะ. (2543). รายงานการวิจัย **ฉบับสมบูรณ์ เรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร ชุมชนปลูกไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม**. ม.ป.ท.: ม.ป.ท. วิจารณ์ วังษ์พรหม. (2536). **การบริหารและการมีส่วนร่วม**

ร่วมของประชาชนในสหกรณ์ร้านค้า รวมบทความและข้อเขียนในวาระครบรอบ 60 ปี ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น : ม.ป.พ.

พิศนา เขมมณี และคณะ. (2544). **กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการศึกษา และปัญหาข้อใจ**. กรุงเทพฯ : กองทุนสนับสนุนการวิจัย. เทศบาลตำบลปริก. (ม.ป.ป.). **รายงานกิจการประจำปี 2544**. สงขลา.

นเรศ สงเคราะห์สุข. (2541). **จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ**. เชียงใหม่ : สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน.

ประเวศ วะสี. (2542). **แนวคิดเกี่ยวกับระบบพัฒนาการเรียนรู้**. **สานปฏิรูป**, (2 มีนาคม 2542), 31-33.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สกว.

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน. (ม.ป.ป.) **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการมูลฝอย**. ม.ป.ท.

สมเดช สิทธิพงศ์พิทยา. (2544). **รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของชาวชนบทผู้ยากจนในโครงการพัฒนาชนบท**. นนทบุรี : สถาบันวิจัยและพัฒนาฝ่ายพัฒนาและเผยแพร่งานวิจัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุพรรณณี ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ. (2542). **การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนาแนวความคิดและวิธีการ**. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.